

**RON
ZOETMULDER**

**€1.500
PER MAAND
VOOR
IEDEREEN**

WAAROM NEDERLAND TOE IS AAN EEN ONVOORWAARDELIJK BASISINKOMEN

VRIJHEID, EENVOUD EN BESTAANSZEKERHEID IN EEN TIJD VAN ONZEKERHEID

Inhoud

1 De crisis van het huidige systeem	4
2 De logica van €1500 per maand	10
3 De kritiek ontleed: de grootste economische bezwaren	13
4 Nederland, 10 jaar later	16
5 Drie levens, twee tijdperken	19
6 De politieke strijd: hoe het onmogelijke toch gebeurde	22
7 Hoe Nederland €1500 per maand betaalbaar maakte	25
8 Waarom bestaanszekerheid een recht is	27
Epiloog	29

1 De crisis van het huidige systeem

Nederland is een rijk land en toch leven honderdduizenden mensen in financiële onzekerheid. In 2024 leefden ongeveer 550.000 mensen in Nederland in armoede, wat neerkomt op 3,1% van de Nederlandse bevolking. Dit is helaas een stijging na een eerdere daling. Daarnaast hebben ruim 1,1 miljoen mensen een inkomen net boven de armoedegrens, waardoor in totaal zo'n 1,7 miljoen Nederlanders het financieel zwaar hebben. Mensen leven in armoede als ze na het betalen van de vaste lasten zoals wonen, energie en zorg, onvoldoende geld overhouden voor de basisbehoeften. Naast de 551.000 mensen in armoede, hebben nog eens 750.000 huishoudens te maken met problematische schulden. Niet omdat zij niets doen en ook niet omdat zij niet willen werken, maar omdat ons sociale stelsel is uitgegroeid tot een ingewikkeld web van regels, toeslagen, uitzonderingen en controles. We hebben een systeem gebouwd dat zegt dat het mensen helpt, maar in werkelijkheid vaak wantrouwen organiseert. Wantrouwen van de overheid richting burgers want veel sociale regelingen zijn ontworpen vanuit de aanname dat mensen het systeem kunnen misbruiken. Daarom bestaan er inkomenscontroles, vermogenstoetsen, sollicitatieplicht, meldplicht bij samenwonen, zijn er terugvorderingen en sancties. Het systeem vraagt voortdurend bewijs of iemand recht heeft op hulp. Dat wantrouwen werd pijnlijk zichtbaar bij de Nederlandse toeslagenaffaire. Daar werd fraude zo hard bestreden dat duizenden onschuldige gezinnen financieel werden vernietigd. De onderliggende logica was: liever tien onschuldigen controleren dan één fraudeur missen. Dan bestaat er ook wantrouwen van burgers richting de overheid. Het wantrouwen werkt immers ook de andere kant op. Veel mensen vertrouwen de overheid niet meer omdat ze bang zijn voor fouten in systemen, bang zijn voor terugvorderingen, het gevoel hebben dat regels willekeurig zijn en ze zien dat procedures jaren kunnen duren. Daardoor ontstaat gedrag zoals geen extra uren werken uit angst toeslagen te verliezen, geen onderneming starten of toeslagen niet aanvragen uit angst voor fouten. Het systeem dat zekerheid moest bieden, creëert zo juist onzekerheid. Ook bestaat er wantrouwen tussen burgers onderling. Er ontstaat ook een sociaal wantrouwen. Je hoort vaak uitspraken zoals ze moeten niet profiteren. Mensen in de bijstand willen niet werken. Er wordt te veel misbruik gemaakt. Dit soort beelden worden versterkt door politieke discussies over fraude en misbruik. Daardoor ontstaat een morele scheiding tussen groepen werkenden en uitkeringsgerechtigden. Terwijl de realiteit veel complexer is. Dan is er nog wantrouwen in het systeem zelf. Het resultaat van al deze lagen is een systeem dat voortdurend probeert misbruik te voorkomen. Maar daardoor wordt het extreem complex, ontstaan duizenden regels, worden fouten onvermijdelijk en worden burgers en ambtenaren gevangen in procedures. Het systeem vertrouwt niemand volledig en daardoor vertrouwt uiteindelijk niemand het systeem. Het idee achter een universeel basisinkomen is dat je één radicale keuze maakt. Je stopt met controleren wie bestaanszekerheid verdient. Iedereen krijgt dezelfde basis. Fraude wordt

dan minder relevant, omdat er geen toegangstoets meer is. Dat verschuift het systeem van wantrouwen en controle naar eenvoud en vertrouwen.

Een doolhof van toeslagen en uitkeringen

Huurtoeslag, zorgtoeslag, kinderopvangtoeslag, kindgebonden budget, studiefinanciering, bijstand, WW, WIA, Wajong en ZW. Elke regeling heeft zijn eigen voorwaarden, zijn eigen inkomensgrenzen, zijn eigen formulieren en zijn eigen controlemechanismen. Een kleine inkomensstijging kan leiden tot het verlies van meerdere toeslagen tegelijk. Dit fenomeen staat bekend als de armoedeval. Soms kan één extra euro inkomen tot gevolg hebben dat een uitkering, toeslag, subsidie of kwijtschelding in een lagere categorie komt of geheel vervalt. Armoedeval is het verschijnsel dat mensen die relatieve armoede lijden nauwelijks mogelijkheden hebben hun maatschappelijke situatie te verbeteren, zo staat het beschreven in Wikipedia. Een specifieke vorm van dit begrip *armoedeval* wordt door politieke partijen gehanteerd, namelijk als het effect dat optreedt wanneer iemand met een uitkering er in inkomen op achteruitgaat als hij of zij een betaalde baan krijgt. Dit effect wordt veroorzaakt doordat er diverse regelingen zijn die meer kosten of minder opleveren naarmate men meer verdient. Naast de gebruikelijke belastingdruk zijn er dan ook percentages die aangeven hoeveel meer sociale premies men betaalt en hoeveel minder uitkering, toeslag, subsidie of kwijtschelding men krijgt bij toename van het inkomen. Bovendien kan het (meer of beter betaald) gaan werken extra kosten met zich meebrengen voor bijvoorbeeld woon-werkverkeer, kinderopvang, nettere kleding, minder tijd om zelf eten klaar te maken waardoor men buitenshuis moet eten, minder tijd om naar de voordeligste winkel te gaan of van voordelige aanbiedingen gebruik te maken, minder tijd om reparaties zelf uit te voeren waardoor men deze moet laten doen of meer nieuw moet kopen, enzovoorts. Door dit effect zijn mensen vaak niet of slechts in geringe mate in staat of gemotiveerd om hun maatschappelijke situatie te verbeteren. Soms wordt er een bredere definitie van de armoedeval gehanteerd, namelijk *het gebrek aan financiële prikkels om (meer) te gaan werken*. Dit effect kan vaak, vooral voor mensen zonder werkervaring, opgelost worden door de *niet monetaire* voordelen van werk te demonstreren. Zij ervaren nog nooit de andere voordelen van werk zoals arbeidsvreugde, collega's en persoonlijke ontwikkelingskansen. Voor werkgevers ligt hier dan ook een belangrijke opdracht om de beleving van deze werkvoordelen vorm te geven. Zinvolle werkbeleving vormt niet enkel een belangrijk onderdeel om burn-out en bore-out te voorkomen, het biedt eveneens belangrijke kansen om de armoedeval aan te pakken. Het woord *val* wordt hier gebruikt in de betekenis van fuik. Meer werken loont soms nauwelijks.

Er zijn vier soorten armoedevallen te onderscheiden:

1. Werkloosheidsval: bij het aanvaarden van werk vanuit een uitkeringssituatie

2. Herintredersval: bij het aanvaarden van werk vanuit een situatie zonder eigen inkomsten
3. Deeltijdval: het uitbreiden van het aantal gewerkte uren
4. Doorstroomval: het doorstromen naar een nieuwe baan vanuit een bestaande baan

Om de armoedeval te verminderen zijn mogelijke oplossingen:

1. Een basisinkomen toekennen (boven het bestaansminimum), bijvoorbeeld onder de vorm van een negatieve inkomstenbelasting
2. Verlagen van uitkeringen
3. Afschaffen of verlagen van subsidies en toeslagen gekoppeld aan inkomenspolitieke maatregelen
4. Het verhogen van het minimumloon
5. Fiscale maatregelen

Het verminderen van de armoedeval door het gelijkmatig maken van de totale lastendruk in de ruime zin van het woord, en het voorkomen dat deze boven de 100% komt, is niet omstreden. Het verminderen van de armoedeval door het verlagen van uitkeringen, toeslagen, subsidies en kwijtscheldingen is daarentegen een politieke keuze die ongunstig is voor wie er niet in slaagt zijn maatschappelijke situatie te verbeteren. Het verlagen van de uitkeringen kan alleen voor uitkeringen die boven de Europese armoedegrens liggen. Het verhogen van de minimumlonen is alleen zinvol als het netto besteedbaar inkomen voldoende ruimte creëert om uit preciaire woonsituaties te ontkomen. Vandaar dat landen zoals Oostenrijk, Zwitserland en de Scandinavische landen er voor kiezen voor voldoende sociale of betaalbare woningen met een glijdende huurtegemootkoming als functie van het loon te zorgen. In deze landen vormt de armoedeval dan ook geen wezenlijk probleem meer. De Nederlandse regering vindt de armoedeval economisch en moreel onacceptabel. De armoedeval is een belemmering voor mensen die willen gaan werken. Dit geldt in het bijzonder voor alleenstaande ouders, die op dit moment financieel vaak beter af zijn in de bijstand dan wanneer ze werken. Alleenstaande ouders die werken leveren een grote inspanning doordat zij naast hun werk ook de zorg voor de kinderen hebben zonder de hulp van een partner. Voor deze grote inspanning worden zij, in het huidige stelsel, beloond met een financiële achteruitgang! Zo gaat het besteedbare inkomen van een alleenstaande ouder met twee kinderen op de buitenschoolse opvang die vanuit de bijstand vier dagen gaat werken tegen het minimumloon er op jaarbasis circa € 1.000 op achteruit. Ik vind dit economisch én moreel onacceptabel. Zo staat geschreven in kamerstuk 31322 nr. 168 al in 2012. Geschreven door de toenmalige minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, H. G. J. Kamp.

Een voorbeeld van de armoedeval: een alleenstaande ouder die vanuit de bijstand vier dagen gaat werken tegen minimumloon en daarom gebruik moet gaan maken van kinderopvang, hield per jaar ruim €1.000 minder over dan wanneer hij nog in de bijstand zou zitten. Dit kwam onder meer door de aparte bijstandsnorm voor een alleenstaande met kinderen, die hoger was dan de algemene bijstandsnorm voor een alleenstaande, en doordat een werkende ouder te maken krijgt met kosten voor kinderopvang, die wel voor een groot deel maar niet helemaal vergoed worden. De Wet hervorming kindregelingen heeft de armoedeval aangepakt door introductie van een alleenstaande-ouderkop die wel afhankelijk is van het inkomen, maar verder niet van wel of niet werken, en in de plaats kwam van sommige andere tegemoetkomingen voor alleenstaande ouders.

Soms proberen gemeenten de armoedeval tegen te gaan. Ze zijn weliswaar gebonden aan landelijke regelingen, maar hebben enige beleidsruimte binnen de Wet werk en bijstand. Bij een kwijtscheldingsbeleid van gemeentelijke belastingen moet rekening gehouden worden met mogelijke verergering van de armoedeval.

De toeslagenparadox

Het systeem met toeslagen, subsidies, uitkeringen en kwijtscheldingen is natuurlijk bedoeld om rechtvaardig te zijn. Ik kan mij niet voorstellen dat intelligente empathische mensen die in de regering zitten expres een onrechtvaardig systeem hebben zitten uit te denken. Maar in de praktijk ontstaat echter het tegenovergestelde. Mensen durven geen extra uren te maken en bij het starten van een onderneming vinden de mensen dat dit steeds meer risico met zich meebrengt. Samenwonen kan financieel nadelig zijn en kleine fouten leiden tot enorme terugvorderingen. Het *tweede tandenborstel*-verhaal is een bekende uitdrukking in de context van de AOW, die verwijst naar de strikte controle op samenwonen door de Sociale Verzekeringsbank, de SVB. Wanneer twee alleenstaande AOW'ers een relatie hebben maar apart wonen, kan een tweede tandenborstel in de badkamer door de SVB worden gezien als bewijs voor een gezamenlijke huishouding. Bij vermoeden van fraude, bijvoorbeeld na een anonieme tip, controleert de SVB of er sprake is van een gezamenlijke huishouding. Indien er wordt geconcludeerd dat er sprake is van samenwonen, dan worden beide personen gekort op hun AOW tot het tarief voor gehuwden/samenwonenden. Twee mensen van 18 jaar of ouder die samenwonen en de kosten delen, worden aangemerkt als een gezamenlijke huishouding. Bestaanszekerheid is afhankelijk geworden van administratie. En wie een fout maakt, bewust of onbewust, kan diep in de schulden raken.

Werk is niet meer wat het was

Ons sociale stelsel is gebouwd op het idee van een stabiele voltijdswerkgelegenheid. Maar ja, de realiteit is veranderd. Denk maar aan flexcontracten, ZZP'ers, platformarbeid,

arbeidsmigranten, tijdelijke projecten, automatisering en kunstmatige intelligentie, AI. Inkomen is grilliger geworden terwijl dat in het systeem niet is gebeurd. Werk is niet meer wat het was. Door snelle technologische veranderingen, de opkomst van thuiswerken, een hogere werkdruk en een verschuiving in waarden, ervaren veel mensen minder voldoening of zingeving. Dit kan leiden tot bore-out, burn-out of het gevoel dat je werk niet meer bij je past. Het gevoel dat werk niet meer past, kan een kans zijn om te zoeken naar iets dat beter aansluit bij je huidige behoeften. Ook kan werkplezier verdwijnen als de werkzaamheden niet meer uitdagend zijn of niet aansluiten bij wat jij belangrijk vindt.

We hebben zekerheid gekoppeld aan controle. Je krijgt hulp, maar dan moet je wel aan bepaalde voorwaarden voldoen. Je moet volgens de regels solliciteren, je vermogen moet onder een grens zijn en blijven, je samenwoonsituatie moet kloppen en je inkomen moet exact voorspelbaar zijn. Alles moet dus in bepaalde vakjes passen en dit is bepaald geen onvoorwaardelijk systeem. Dit leidt tot verregaande bureaucratie, wantrouwen en hoge uitvoeringskosten. Maar wat als we het omdraaien? Wat als bestaanszekerheid geen beloning is voor correct gedrag, maar een basisrecht? Bestaanszekerheid een basisrecht? Wat ga je me nu vertellen?

€1.500 per maand voor iedereen

Iedere volwassene vanaf 18 jaar ontvangt onvoorwaardelijk €1.500 per maand, belastingvrij. Geen aanvraag. Geen controle op vermogen. Geen samenwonenboete. Geen tegenprestatie. Gewoon omdat je een Nederlandse burger bent, omdat je een mens bent, omdat je iemand bent. Wil je meer verdienen? Dan mag dat. Over je extra inkomen betaal je belasting. Toeslagen verdwijnen. Het systeem wordt overzichtelijk. Iedereen weet waar hij aan toe is.

Waarom dit geen utopie is

Een basisinkomen is geen liefdadigheid, het is een basisrecht. Het is een herontwerp van het sociale manifest. Dit manifest erkent dat iedereen recht heeft op bestaanszekerheid. Dat niet alle waarde in de samenleving betaald werk wordt genoemd. Administratieve controle is duur en vaak ineffectief is. De ontstane vrijheid kan economische dynamiek stimuleren. Een basisinkomen is geen utopie omdat onze huidige samenleving de middelen heeft om een basisinkomen te financieren en het bureaucratische toeslagencircus kan vervangen. Het pakt armoede en de armoedeval aan, geeft mensen vrijheid om nuttig onbetaald vrijwilligerswerk (zoals mantelzorg) te doen en vermindert stress. Ideeën die eerste volkomen bizar leken, zijn toch werkelijkheid geworden. In Nederland vindt maar liefst 40 procent dat zij geen zinvol werk verrichten. Volgens Rutger Bregman kregen de slimste mensen de beste opleiding met de beste docenten en hebben ze nu de banen die het meeste verdienen, maar het zijn eigenlijk veelal bullshit jobs. Hoe

meer je verdient, hoe nuttelozer het werk. Een meerderheid, maar liefst 61%, van de Nederlandse werknemers is op zoek naar méér zingeving en creativiteit in hun werk.

Een basisinkomen is financieel haalbaar. Door het vereenvoudigen van het huidige complexe toeslagen- en uitkeringsstelsel kan een basisinkomen gefinancierd worden. Een basisinkomen schrapt controle- en papierwerk, waardoor de bureaucratie afneemt. Een basisinkomen biedt bestaanszekerheid en voorkomt dat mensen door het systeem onder de armoedegrens vallen. Een basisinkomen erkent onbetaald werk zoals mantelzorg en vrijwilligerswerk als waardevol, wat de samenleving ten goede komt. Een basisinkomen stelt mensen in staat om werk te zoeken dat bij hen past, wat kan leiden tot meer geluk en innovatie.

2 De logica van €1500 per maand

Een basisinkomen van €1.500 per maand voor iedere volwassene klinkt misschien radicaal, maar economisch gezien is het minder revolutionair dan het lijkt. Sterker nog, het kan rationeler zijn dan het huidige stelsel.

Laten we beginnen met de eerste vraag die altijd gesteld wordt. Hoe gaan we dit betalen?

Nederland telt grofweg 14 miljoen volwassenen. €1.500 per maand betekent €18.000 per jaar per persoon. Een totaal van 252 miljard euro. Dat lijkt astronomisch. Maar deze berekening is misleidend. Waarom? Omdat we geen geld toevoegen of juist extra onttrekken aan het systeem, maar het anders verdelen. Bij de invoering van het basisinkomen verdwijnen huurtoeslag, zorgtoeslag, het kindgebonden budget, grote delen van de bijstand, een deel van uitvoeringskosten bij instanties en verschillende complexe inkomensafhankelijke regelingen. De uitvoeringskosten van sociale zekerheid en toeslagen lopen nu in de miljarden. Daarnaast wordt het belastingstelsel eenvoudiger.

Het belastingmechanisme: negatieve inkomstenbelasting in praktijk

Het voorstel lijkt sterk op het idee van een negatieve inkomstenbelasting, ooit verdedigd door de Amerikaanse econoom Milton Friedman. Zijn redenering was simpel: onder een bepaald inkomensniveau ontvang je geld, boven dat niveau betaal je belasting en alles geïntegreerd in één systeem. In ons voorstel krijgt iedereen €1.500, verdien je extra? Dan betaal je belasting over dat extra inkomen. Economisch gezien is dit geen gratis geld, maar een belastingvrije voet die maandelijks wordt uitgekeerd. Het is administratief eenvoudiger dan ons huidige progressieve systeem met toeslagen.

Arbeidsmarkt: werken mensen dan nog?

Dit is de kernvraag. Zullen mensen stoppen met werken? Onderzoek naar basisinkomenachtige experimenten in onder andere Finland en in Canada laat zien dat er géén massale uitstroom uit arbeid plaatsvindt, dat sommige mensen iets minder uren werken, dat mensen vaker investeren in scholing en dat onze mentale gezondheid significant verbetert. De economische logica hierachter is interessant. Mensen werken niet alleen voor overleving. Ze werken voor extra inkomen, sociale status, structuur, ontwikkeling en zingeving. €1.500 per maand biedt bestaanszekerheid, maar geen luxe. Wie comfortabel wil leven, zal blijven werken.

De armoedeval verdwijnt

In het huidige systeem kan iemand die 200 euro extra verdient huurtoeslag verliezen, zorgtoeslag verliezen en (extra) belasting gaan betalen. Effectieve marginale belastingdruk kan boven de 80% uitkomen. Dat is economisch verstorend. Met een basisinkomen loont elke extra verdiende euro, is er geen toeslagverlies en hoeft men niet bang te zijn voor terugvorderingen. Dit vergroot arbeidsparticipatie aan de onderkant van de arbeidsmarkt.

Administratieve efficiëntie

Nederland heeft nu duizenden ambtenaren nodig om inkomens te controleren, toeslagen te berekenen, fraude op te sporen en bezwaarprocedures af te handelen. Een universeel basisinkomen vermindert controlemechanismen, vermindert bureaucratische complexiteit, verlaagt uitvoeringskosten en vermindert juridische procedures. Minder administratie betekent kleinere overhead. Dat is pure economische efficiëntie.

Ondernemerschap en innovatie

Economisch gezien is zekerheid een voorwaarde voor risico. Veel mensen beginnen geen onderneming omdat ze hun toeslagen verliezen, ze geen vangnet hebben of het risico op schulden te groot is. Een gegarandeerde €1500 per maand verlaagt het persoonlijk risico, stimuleert kleine ondernemers en vergroot creatieve en maatschappelijke initiatieven. Het fungeert als een permanente startsubsidie voor ondernemerschap.

Automatisering en AI

De arbeidsmarkt verandert fundamenteel. Automatisering en kunstmatige intelligentie vervangen routinematig werk. Productiviteit stijgt maar inkomensverdeling wordt ongelijker. Economisch gezien ontstaat een paradox. Er is in de toekomst minder arbeid nodig, er is meer productie mogelijk en inkomen is geconcentreerd bij kapitaal. Een basisinkomen is een manier om de productiviteitswinsten breder te verdelen, de koopkracht stabiel te houden en de economische vraag te ondersteunen. Zonder koopkracht stort consumptie in.

Macro-economische stabiliteit

Het basisinkomen werkt als automatische stabilisator. In recessies blijft koopkracht bestaan. En er is een minder snelle terugval van consumptie. Ook zijn we minder afhankelijk van noodpakketten. Het voorkomt dat mensen massaal onder de armoedegrens zakken bij economische schokken.

Inflatie: een reëel risico?

Critici waarschuwen voor inflatie. Inflatie ontstaat echter wanneer de vraag stijgt zonder dat aanbod meegroeit. Maar het basisinkomen vervangt grotendeels bestaande uitgaven. De productiecapaciteit in Nederland is hoog en belastingen op hogere inkomens compenseren extra koopkracht. Inflatie is mogelijk maar blijft beheersbaar. Bovendien kan monetair beleid blijven sturen. Economisch gezien is Nederland nu al massaal aan het herverdelen. Maar dit gebeurt nu via complexe routes zoals belastingkortingen, toeslagen en sociale regelingen. Een universeel basisinkomen maakt herverdeling transparant. Iedereen ontvangt hetzelfde bedrag. Wie meer verdient, draagt meer bij. Dat vermindert stigma en vergroot legitimiteit.

Economisch is €1.500 per maand geen onbetaalbare utopie, zorgt niet voor massale werkontmoediging en heeft geen automatisch inflatiescenario als gevolg. Maar €1.500 per maand is wel een vereenvoudiging, een efficiëntere herverdeling, een stimulator voor ondernemerschap, een structurele oplossing voor de armoedeval en een stabilisator in tijden van automatisering.

3 De kritiek ontleed: de grootste economische bezwaren

Een voorstel van €1.500 per maand voor iedere volwassene roept begrijpelijk weerstand op. Niet alleen politiek, maar ook economisch. Laten we de bezwaren één voor één ontleden.

Bezwaar 1: het is onbetaalbaar

Dit is het meest gehoorde bezwaar. Op papier lijkt het bedrag astronomisch. Maar deze kritiek bevat denkfouten. Critici vermenigvuldigen €18.000 per jaar met het aantal volwassenen en presenteren dit als extra uitgave. Maar het basisinkomen vervangt toeslagen, het vervangt een deel van uitkeringen, het vervangt belastingkortingen en het wordt deels teruggehaald via belasting op hogere inkomens. Het gaat om herstructurering en niet om volledige additionele uitgaven. Economische modellen die alleen statisch rekenen missen minder uitvoeringskosten, minder fraude- en terugvorderingskosten, hogere arbeidsparticipatie aan de onderkant, meer ondernemerschap, minder schuldenproblematiek en lagere zorgkosten door minder stress. Een zuiver statische rekensom overschat de netto kosten.

Bezwaar 2: mensen stoppen met werken

Dit argument raakt de kern van economische theorie over prikkels. De aanname: als mensen geld krijgen zonder voorwaarden, vermindert hun arbeid. Maar arbeid wordt gedreven door meerdere factoren: de marginale opbrengst van extra werken, de sociale norm, zingeving, carrièreperspectief en consumptiewensen. Een basisinkomen verandert vooral de ondergrens en niet de bovenkant. Empirische bevindingen uit experimenten in Finland en eerdere proeven in Canada tonen aan dat er geen massale uitstroom uit werk plaatsvindt, dat er slechts een kleine reductie in uren is waar te nemen bij sommige groepen, er meer scholing komt en meer zorgtaken worden opgepakt en er een betere mentale gezondheid waar te nemen is. Bovendien verdwijnt de armoedeval. In het huidige systeem kan extra werken toeslagen doen verdwijnen. Met een basisinkomen loont elke extra euro. Economisch gezien kan arbeidsparticipatie aan de onderkant juist toenemen.

Bezwaar 3: het veroorzaakt inflatie

De redenering: meer geld → meer vraag → hogere prijzen. Maar deze analyse is te simplistisch. Inflatie ontstaat wanneer de vraag structureel hoger is dan het aanbod.

Belangrijke nuances zijn dat het basisinkomen grotendeels bestaande inkomensoverdrachten vervangt, belastingen op hogere inkomens extra koopkracht neutraliseren, Nederland een open economie met importcapaciteit is en dat de Europese Centrale Bank monetair beleid bewaakt. De vraagverschuiving zit vooral bij lagere inkomens. Zij besteden geld voornamelijk aan basisconsumptie, niet aan speculatieve activa. Inflatie kan optreden in specifieke markten (bijvoorbeeld huur), maar dat vereist dan aanvullend woningmarktbeleid, niet het afwijzen van het hele systeem.

Bezwaar 4: het is inefficiënt om rijken ook €1.500 te geven

Waarom zou een miljonair hetzelfde bedrag krijgen als iemand met minimumloon? Het antwoord is puur economisch. Universaliteit vermindert complexiteit. Als je inkomensafhankelijkheid introduceert ontstaan nieuwe controlemechanismen, ontstaat bureaucratie, ontstaat stigmatisering en ontstaan marginale belastingproblemen. Universeel en onvoorwaardelijk uitkeren is administratief eenvoudiger. Via het belastingstelsel wordt het bedrag bij hogere inkomens teruggehaald. Het is geen cadeau aan rijken. Het is een vereenvoudigde herverdelingsroute.

Bezwaar 5: het ontmoedigt productiviteit

Sommigen stellen dat bestaanszekerheid leidt tot gemakzucht. Dit argument gaat uit van een sterk negatief mensbeeld. Economische literatuur toont echter aan dat mensen betekenisvol willen zijn. Werk meer is dan inkomen en creativiteit floreert bij veiligheid. De Amerikaanse econoom Milton Friedman verdedigde zelfs een vorm van gegarandeerd inkomen vanuit een vrijemarktperspectief, juist omdat het efficiënter is dan bureaucratische verzorgingssystemen. Veiligheid kan risico's stimuleren en risico's stimuleren innovatie.

Bezwaar 6: het trekt migratie aan

Een klassiek politiek-economisch argument. Maar dit is geen economisch natuurverschijnsel, het is beleidskeuze. Een basisinkomen kan gebonden worden aan langdurig ingezetenschap, gefaseerd worden ingevoerd en gekoppeld worden aan fiscale deelname. Het migratieargument is geen economisch onvermijdelijke consequentie, maar een ontwerpvrage.

Bezwaar 7: gericht beleid is efficiënter dan universeel beleid

Volgens traditionele welvaartseconomie moet je middelen richten op wie ze nodig heeft. Maar gericht beleid heeft kosten: inkomenscontrole, fraudebestrijding, administratie en niet-gebruik door schaamte of complexiteit. Universele systemen hebben vaak lagere uitvoeringskosten, hogere legitimiteit, minder stigma en minder foutmarges. De vraag is dus: is theoretische doelmatigheid belangrijker dan praktische uitvoerbaarheid?

Bezwaar 8: de belastingdruk wordt te hoog

Ja, misschien gaan hogere inkomens meer belasting betalen. Maar de totale belastingdruk verandert niet automatisch dramatisch. Het gaat om eerlijke herverdeling binnen het systeem. Bovendien is een complex toeslagenstelsel óók een vorm van belastingdruk, maar dan onzichtbaar. Transparantie kan politiek pijnlijk zijn, maar economisch eerlijker.

Wat blijft overeind van de kritiek?

Niet alle bezwaren verdwijnen. Reële aandachtspunten zijn: mogelijke druk op de woningmarkt, politieke haalbaarheid, fiscale herstructurering, Europese coördinatie en overgangskosten. Maar geen van de economische bezwaren blijkt bij nadere analyse fataal.

Conclusie

De grootste economische tegenargumenten zijn vaak gebaseerd op statische berekeningen. Bovendien gebaseerd op een sterk wantrouwend mensbeeld en onvoldoende rekening houdend met systeemvereenvoudiging. Een basisinkomen van €1.500 per maand is geen risicoloos beleid maar het is economisch verdedigbaar.

De echte vraag is niet of het kan? Maar welk systeem past beter bij een 21e-eeuwse economie?

4 Nederland, 10 jaar later

Het is 2038. Tien jaar geleden voerde Nederland het onvoorwaardelijk basisinkomen in: €1.500 per maand voor iedere volwassene. De meeste economen voorspelden voorzichtigheid. Sommige commentatoren voorspelden chaos. Een paar voorspelden het einde van arbeid. Wat is er werkelijk gebeurd?

Werk is niet verdwenen, het is veranderd

Het eerste wat opvalt: Nederland werkt nog steeds. De arbeidsparticipatie daalde licht in de eerste twee jaar. Vooral bij mensen boven de zestig en jonge ouders. Daarna stabiliseerde het. Wat wél veranderde:

- Minder fulltime uit noodzaak
- Meer parttime uit keuze
- Meer zelfstandigen
- Meer kleine coöperaties
- Meer hybride loopbanen

Een verpleegkundige werkt nu 28 uur en volgt daarnaast een opleiding. Een vrachtwagenchauffeur startte een kleine houtwerkplaats. Een IT'er werkt drie dagen in loondienst en ontwikkelt twee dagen een eigen app. Werk werd flexibeler, maar minder precair.

Tien jaar geleden hadden werkgevers enorme macht in laagbetaalde sectoren. Nu niet meer. Waarom? Omdat niemand meer gedwongen is om onder elke voorwaarde werk te accepteren. De gevolgen waren dat slechte werkgevers verdwenen, dat lonen in fysiek zwaar werk stegen, dat werkomstandigheden verbeterden en dat nulurencontracten zeldzaam zijn geworden. Arbeid is geen overlevingsmechanisme meer. Het is een onderhandeling geworden.

Wat vroeger duizenden ambtenaren bezighield - berekeningen, terugvorderingen, bezwaarprocedures - is grotendeels opgelost. De Belastingdienst werd eenvoudiger. Gemeenten richten zich minder op controle en meer op begeleiding. Een woord als toeslagenaffaire klinkt inmiddels historisch. Het systeem werd transparanter. Iedereen weet wat hij krijgt. Iedereen weet wat hij betaalt.

Armoede is drastisch gedaald

Extreme armoede verdween vrijwel volledig. Schuldenproblematiek halveerde in tien jaar tijd. Stres gerelateerde klachten daalden merkbaar. Huisartsen rapporteren minder

chronische spanningsklachten. Het effect was niet alleen financieel, maar ook maatschappelijk. Kinderen groeien op in stabielere omstandigheden. Voedselbanken zijn nog niet volledig verdwenen, maar hun rol is marginaal.

Ondernemerschap explodeerde

Het aantal kleine ondernemingen steeg sterk. Waarom? Omdat falen niet langer catastrofaal is. Een mislukte startup betekent geen armoede. Een creatieve pauze betekent geen verlies van bestaansrecht. Nederland werd een laboratorium van kleine initiatieven. Zoals bijvoorbeeld lokale energiecoöperaties, sociale ondernemingen, creatieve studio's, zorgcollectieven en buurtbedrijven. Niet allemaal succesvol. Maar veel meer dynamiek.

De woningmarkt: een gemengd beeld

Hier bleek de realiteit complexer. De extra zekerheid leidde tot meer vraag naar zelfstandige woonruimte en minder samenwonen uit financiële nood. In regio's met schaarste stegen huren aanvankelijk. De les is hier dat een basisinkomen woningtekorten niet oplost. Dat vereist bouwbeleid. Na tien jaar is het effect genormaliseerd, maar het was een belangrijke politieke les.

Automatisering zonder sociale schok

In de jaren 2030 versnelde automatisering. Distributiecentra werden grotendeels geautomatiseerd. Administratief werk werd vervangen door AI. Tien jaar eerder zou dit tot massawerkloosheid hebben geleid. Nu niet. Mensen verloren soms hun baan, maar nooit hun inkomen. Ze bleven namelijk het basisinkomen van €1500 per maand ontvangen. Dat veranderde de psychologie van technologische vooruitgang. Automatisering werd geen bedreiging meer, maar een verschuiving.

Het basisinkomen elimineerde armoede. Maar het maakte geen einde aan rijkdom. Topinkomens bestaan nog steeds. Kapitaalbezit speelt nog steeds een grote rol. Het verschil is dat de ondergrens stevig is en dat niemand meer in een gat valt.

Misschien is cultuurverandering de grootste verandering. Tien jaar basisinkomen heeft een ander mensbeeld genormaliseerd. Het idee dat bestaanszekerheid verdiend moet worden, is verschoven naar het idee dat bestaanszekerheid een voorwaarde is. Vrijwilligerswerk nam toe. Mantelzorg werd beter verdeeld. Meer mensen volgden opleidingen op latere leeftijd. Succes wordt minder uitsluitend gemeten in salaris.

Wat bleek niet waar?

De voorspellingen die níet uitkwamen: geen massale werkstaking, geen economische instorting, geen hyperinflatie en geen leeglopende arbeidsmarkt. De grootste verandering was niet economisch, maar psychologisch. Angst verdween als dominante factor in economische beslissingen.

Nederland in 2038

Het land is niet perfect. Er zijn nog politieke discussies. Belastingtarieven blijven onderwerp van debat en woningbouw blijft een uitdaging. Maar de fundamentele onzekerheid onderaan de samenleving is verdwenen. Rust is gekomen. En dat heeft alles veranderd.

De grootste verschuiving

Tien jaar basisinkomen bewees dat mensen productiever zijn wanneer ze veilig zijn dan wanneer ze bang zijn. De economie stortte niet in. Ze werd menselijker.

5 Drie levens, twee tijdperken

Fatima – alleenstaande moeder

2028 – Voor invoering

Fatima is in 2028 34 jaar oud en woont in een sociale huurflat in Rotterdam. Ze werkt 24 uur per week in een supermarkt in de buurt. Elke maand weer is het een hele rekensom. De huurtoeslag, de zorgtoeslag, het kindgebonden budget en de kinderopvang. Ongeveer weet ze het wel. Wat ze ontvangt, maar toch niet precies. En ze is heel bang om méér te werken en de formulieren in te vullen. Vorig jaar had ze extra uren gewerkt, maar ze moest duizenden euro's terugbetalen aan de belasting. Een administratieve misrekening. Ze heeft er maanden en maanden stress van gehad. Als de kindjes slapen zit ze te piekeren, over geld, niet over luxe, maar over stabiliteit en bestaanszekerheid.

2038 – Tien jaar basisinkomen

Nu ontvangt Fatima elke maand €1500. Onvoorwaardelijk. Zonder vragen, zonder eisen. Ze werkt nu 28 uur per week. Geen angst meer voor toeslagverlies. Geen formulieren. Ze volgde een opleiding tot onderwijsassistent. Niet omdat het moest. Maar omdat het kon en omdat ze het leuk vond. Haar inkomen bestaat uit: €1500 basisinkomen en salaris uit werk. Ze heeft voor het eerst in haar leven spaargeld opgebouwd. Wat is de grootste verandering? Rust! Haar kinderen groeien op in een huis waar geld geen constante dreiging is.

2. Daan – Zelfstandige zonder personeel

2028 – Voor invoering

Daan is 41 en werkt als zzp'er en freelance grafisch ontwerper in Utrecht. Hij heeft goede maanden en slechte maanden maar hij spaart obsessief. Niet voor groei, maar voor overleving. Hij durft geen risico te nemen met grotere projecten. Te veel onzekerheid. Toen een klant failliet ging, kwam hij drie maanden in financiële paniek terecht. Ondernemen voelt als koorddansen zonder vangnet.

2038 – Tien jaar basisinkomen

Daan ontvangt €1500 per maand. Zijn bedrijf draait beter dan ooit. Waarom? Omdat hij anders is gaan ondernemen. Hij accepteert grotere projecten. Hij investeert in samenwerking.

Hij nam zelfs een jonge ontwerper in dienst. Niet elke maand is winstgevend, maar geen maand is existentieel bedreigend. Hij noemt het basisinkomen zijn permanente startkapitaal. De ironie: hij werkt meer dan tien jaar geleden. Maar minder uit angst, meer uit ambitie.

Marijke – Verpleegkundige

2028 – Voor invoering

Marijke is 52 en werkt fulltime in een ziekenhuis in Groningen. Ze is moe. Doodmoe. Niet alleen fysiek. Ook mentaal. Ze werkt 40 uur omdat haar hypotheek dat vereist. Ze droomt van minder uren. Maar dat kan financieel niet. Zorg verlenen voelt steeds vaker als overleven.

2038 – Tien jaar basisinkomen

Marijke werkt nu 28 uur per week. Het ziekenhuis moest salarissen verhogen om personeel te behouden. De werkdruk is beter verdeeld. Met haar basisinkomen kan ze het zich veroorloven minder te werken. Ze besteedt één dag per week aan mantelzorg voor haar moeder. Ze zegt: “Ik ben weer verpleegkundige geworden. Niet alleen werknemer.” Ze is minder opgebrand. Meer aanwezig.

Wat ze gemeen hebben

Geen van hen werd rijk. Geen van hen stopte met werken. Maar alle drie verloren iets fundamenteels. De permanente angst om te vallen. En ze wonnen iets anders: keuzevrijheid.

De stille revolutie

Tien jaar basisinkomen veranderde niet alleen inkomens. Het veranderde verhoudingen. Werkgevers onderhandelen anders. Werknemers kiezen bewuster. Ouders ademen rustiger.

Ondernemers nemen gezondere risico's. Nederland werd geen luilekkerland. Het werd stabiel. Menselijker.

Epiloog, een gewone dinsdag in 2038

Fatima fietst naar school. Daan drinkt koffie met een nieuwe klant. Marijke leest een boek op haar vrije woensdagmiddag. Er is geen feestdag. Geen revolutie op straat. Alleen een samenleving waarin bestaanszekerheid normaal is geworden. En misschien is dat wel de grootste verandering van allemaal.

6 De politieke strijd: hoe het onmogelijke toch gebeurde

Tien jaar later lijkt het bijna vanzelfsprekend. Iedereen krijgt €1500 per maand. De toeslagen bestaan niet meer. De basis van het sociale systeem is eenvoudig. Maar de weg ernaartoe was allesbehalve vanzelfsprekend. Het basisinkomen werd niet ingevoerd door één partij, één verkiezing of één visionair plan. Het ontstond uit crisis, debat, verzet en uiteindelijk een onverwachte politieke coalitie.

Het idee dat jarenlang te radicaal was

Het idee van een basisinkomen circuleerde al decennia in Nederland. Academics schreven erover. Activisten organiseerden conferenties. Sommige kleine politieke partijen namen het op in hun programma. Maar in Den Haag gold jarenlang hetzelfde oordeel: interessant idee, maar politiek onhaalbaar. De dominante kritiek was steeds hetzelfde: te duur, te riskant en te weinig draagvlak. Het basisinkomen werd gezien als een intellectueel experiment en niet als serieus beleid.

De omslag begon niet met een plan. Hij begon met een opeenstapeling van problemen. De jaren 2020 brachten meerdere schokken waaronder de nasleep van de toeslagenaffaire, toenemende flexarbeid, groei van zelfstandigen zonder vangnet, snelle automatisering van administratief werk en toenemende woonlasten. Steeds meer mensen ontdekten dat het sociale systeem niet ontworpen was voor de moderne arbeidsmarkt. Het systeem was gebouwd voor stabiele banen, voorspelbare inkomens en traditionele huishoudens. Maar de economie was veranderd.

Het publieke debat veranderde langzaam. Niet door ideologie, maar door praktische vragen zoals waarom moet iemand die meer werkt toeslagen verliezen? Waarom kost het systeem zoveel bureaucratie? Waarom leidt een administratieve fout tot jarenlange schulden? Steeds vaker klonk dezelfde gedachte dat eenvoud misschien beter is dan perfectie. Economen begonnen serieuzer naar het basisinkomen te kijken. Niet als utopie maar als systeemvereenvoudiging.

Gemeenten wilden testen wat er zou gebeuren. In verschillende steden ontstonden kleinschalige pilots. Onder andere in Utrecht en Nijmegen. De experimenten waren beperkt met kleine groepen deelnemers, gedeeltelijke vrijstelling van verplichtingen en tijdelijke regelingen. Maar de resultaten waren interessant. Er ontstond minder stress bij deelnemers, er kwam meer scholing en er bleek nauwelijks daling van arbeid. De pilots bewezen niet alles. Maar ze ontkrachtten de meest dramatische voorspellingen.

De verkiezingen die alles veranderden

De echte doorbraak kwam tijdens een verkiezingscampagne waarin bestaanszekerheid het centrale thema werd. Niet alleen armoede maar **structurele onzekerheid**. Meerdere partijen kwamen met verschillende varianten zoals negatieve inkomstenbelasting, vereenvoudigde toeslagen en een gedeeltelijk basisinkomen. Geen enkele partij stelde direct €1500 voor. Maar het debat was verschoven. De vraag was niet langer **of** maar **hoe**?

De steun voor het idee kwam uit onverwachte hoeken. Progressieve partijen zagen er armoedebestrijding in, bestaanszekerheid en sociale rechtvaardigheid. Liberale economen zagen iets anders. Die zagen minder bureaucratie, eenvoudiger belastingstelsel en meer individuele vrijheid. Het basisinkomen werd een zeldzame kruising tussen twee politieke visies. Niet een uitbreiding van de verzorgingsstaat maar een herontwerp.

Het moment van beslissing

De uiteindelijke beslissing kwam niet uit idealisme. Maar uit pragmatisme. De overheid gaf jaarlijks tientallen miljarden uit aan toeslagen, uitvoeringsorganisaties en inkomensregelingen. Het systeem werd steeds complexer en steeds fragieler. Toen een brede parlementaire commissie concludeerde dat structurele vereenvoudiging onvermijdelijk was, kwam het basisinkomen plotseling serieus op tafel.

Het uiteindelijke voorstel hield in dat er een basisinkomen van €1500 voor volwassenen moest komen, dat de meeste toeslagen werden afgeschaft, een hervorming van inkomstenbelasting en een gefaseerde invoering over vijf jaar. Niet iedereen kreeg precies wat hij wilde. Maar het alternatief, het bestaande systeem blijven repareren, leek steeds minder houdbaar.

Het parlementaire debat duurde maanden. De grootste angst was simpel: wat als we het mis hebben? Een land kan niet zomaar experimenteren met zijn sociale systeem. Toch werd uiteindelijk duidelijk. Niet veranderen was óók een risico. Het huidige systeem had al te veel mensen beschadigd.

De avond van de stemming was gespannen. Geen triomfantelijke revolutie. Geen massale vieringen. Maar een stille erkenning dat Nederland een fundamentele keuze maakte. Het parlement stemde in met een van de grootste sociale hervormingen sinds de twintigste eeuw.

De echte verandering kwam pas daarna. Niet in wetgeving. Maar in mentaliteit. Bestaanszekerheid werd niet langer gezien als een beloning voor correct gedrag. Maar als een fundament van de samenleving.

Tien jaar later voelt het basisinkomen bijna vanzelfsprekend. Maar dat is vaak hoe geschiedenis werkt. Radicale ideeën lijken onmogelijk tot ze plotseling onvermijdelijk worden.

7 Hoe Nederland €1500 per maand betaalbaar maakte

Toen het basisinkomen serieus op de politieke agenda kwam, was er één vraag die alles domineerde: hoe betalen we dit?

Het bedrag leek enorm. €1500 per maand per volwassene betekent €18.000 per jaar. Met ongeveer 14 miljoen volwassenen komt het bruto totaal uit op ongeveer €250 miljard per jaar. Voor veel critici was dit het einde van de discussie. Maar deze berekening bevat een fundamentele misvatting. Het grootste deel van dat bedrag bestond al in het systeem, alleen op een veel ingewikkeldere manier.

Het grote misverstand

Het huidige Nederlandse systeem verdeelt inkomen via tientallen routes. Denk aan sociale uitkeringen, belastingkortingen, toeslagen, subsidies en inkomensafhankelijke regelingen. Wanneer je al deze stromen optelt, blijkt dat de overheid al enorme bedragen herverdeelt. Het basisinkomen verving niet alleen toeslagen. Het verving een groot deel van het hele inkomensondersteunende systeem. De vraag was dus niet: kunnen we €250 miljard uitgeven? Maar: hoeveel van die €250 miljard geven we al uit?

De invoering van het basisinkomen betekende het einde van meerdere grote regelingen. Onder andere de huurtoeslag, de zorgtoeslag, het kindgebonden budget, delen van de bijstand, delen van arbeidskortingen en delen van inkomensafhankelijke subsidies. Daarnaast verdwenen grote delen van de bureaucratie die nodig waren om deze regelingen uit te voeren. Miljarden aan uitvoeringskosten werden bespaard. Het basisinkomen was dus niet alleen een uitgave, het was ook een vereenvoudiging van bestaande uitgaven.

Het tweede deel van de financiering kwam uit belastinghervorming. Het principe werd simpel. Iedereen ontvangt €1500 per maand. Maar extra inkomen wordt zwaarder belast. In de praktijk betekende dit dat een hogere vlakke belasting op arbeid boven het basisinkomen wordt geheven, een vereenvoudiging van belastingkortingen en integratie van sociale premies in één systeem. Het resultaat was een transparanter model: iedereen weet wat hij ontvangt. Iedereen weet wat hij betaalt.

Een belangrijk punt dat vaak verkeerd wordt begrepen. Rijke mensen houden het basisinkomen niet werkelijk over. Omdat zij iets meer belasting betalen, vloeit het bedrag via het belastingstelsel weer grotendeels terug naar de staat. Het basisinkomen fungeert daarom feitelijk als een universele belastingvrije voet die maandelijks wordt uitgekeerd. Het verschil met het oude systeem is vooral administratief.

Voor invoering waren duizenden ambtenaren bezig met inkomenscontrole, toeslagberekeningen, fraudedetectie en bezwaarprocedures. Een universeel systeem heeft dat grotendeels niet nodig. Iedereen krijgt hetzelfde bedrag. Controle op inkomen blijft bestaan voor belastingheffing, maar niet meer voor toegang tot bestaanszekerheid. Dit bespaarde niet alleen geld, maar ook maatschappelijke schade.

Na invoering ontstonden ook indirecte economische effecten. Onder andere meer kleine ondernemingen, meer scholing, minder schuldenproblematiek en meer stabiele consumptie. Deze effecten zijn moeilijk exact te berekenen, maar ze bleken wel degelijk reëel. Wanneer mensen minder financiële stress hebben, nemen ze vaak betere economische beslissingen.

Een onverwacht voordeel was macro-economisch. Het basisinkomen fungeert als een automatische stabilisator. Wanneer de economie vertraagt, blijft koopkracht bestaan, zakt consumptie minder hard in en ontstaat minder behoefte aan noodmaatregelen. In economische termen werd het basisinkomen een permanente anticyclische buffer.

Wat het basisinkomen niet oploste

Niet alles werd opgelost. Belangrijke economische vraagstukken bleven bestaan zoals woningtekorten, vergrijzing, zorgkosten en klimaattransitie. Het basisinkomen verving geen economisch beleid. Het veranderde alleen de basis van inkomenszekerheid.

Tien jaar na invoering werd iets duidelijk. De grootste economische vraag was nooit of we het kunnen betalen, maar hoe ingewikkeld willen we ons systeem maken? Nederland had jarenlang geprobeerd armoede en ongelijkheid te bestrijden met een web van regelingen. Het basisinkomen koos een andere route. Eenvoud.

Het basisinkomen leek aanvankelijk te duur omdat het zo zichtbaar was. €1500 per maand voor iedereen is een helder getal. Maar het oude systeem was juist moeilijk te begrijpen omdat het geld verspreid zat over honderden regelingen. Toen die geldstromen zichtbaar werden gemaakt, bleek iets verrassends. Nederland kon het basisinkomen niet alleen betalen. Het systeem werd er zelfs overzichtelijker door.

Elke samenleving betaalt al voor bestaanszekerheid. De echte keuze is dus niet of we betalen, maar hoe we betalen. Met controle, voorwaarden en bureaucratie. Of met eenvoud, vertrouwen en een duidelijke basis.

8 Waarom bestaanszekerheid een recht is

Economie kan uitleggen hoe een basisinkomen werkt. Politiek kan beslissen of het wordt ingevoerd. Maar er blijft een diepere vraag. Waarom zou iedereen recht hebben op bestaanszekerheid? Dit hoofdstuk gaat niet over cijfers. Het gaat over het morele fundament van een samenleving. Waarom vinden we het eigenlijk vanzelfsprekend dat niemand mag verhongeren? Waarom accepteren we dat een kind onderwijs krijgt, ook als ouders arm zijn? En waarom voelt het voor steeds meer mensen logisch dat een samenleving haar leden een minimuminkomen garandeert?

In politieke filosofie wordt vrijheid vaak gezien als het ontbreken van dwang. Je bent vrij als niemand je tegenhoudt. Maar in het echte leven is vrijheid complexer. Stel dat iemand formeel vrij is om een bedrijf te beginnen, een studie te volgen of een baan te weigeren. Maar ondertussen geen geld heeft voor huur of eten. Is die persoon werkelijk vrij? Veel filosofen zeggen nee. Vrijheid vereist niet alleen rechten op papier, maar ook middelen om die rechten te gebruiken. Een basisinkomen kan daarom worden gezien als een infrastructuur van vrijheid.

Al in de achttiende eeuw stelde de politieke denker Thomas Paine een opmerkelijk idee voor. Hij schreef dat de aarde oorspronkelijk aan iedereen toebehoorde. Maar zodra land en natuurlijke rijkdommen privébezit worden, ontstaat er een probleem. Sommige mensen bezitten veel terwijl andere mensen niets bezitten. Paine stelde daarom een oplossing voor. Niet het afschaffen van eigendom, maar een compensatie voor iedereen die geen toegang heeft tot natuurlijke rijkdommen. Hij stelde voor dat elke burger een financiële uitkering zou ontvangen, gefinancierd uit grondbezit. In moderne termen lijkt dit sterk op een basisinkomen. Het idee was simpel. De rijkdom van een samenleving ontstaat niet alleen door individuele inspanning, maar ook door gedeelde natuurlijke en maatschappelijke bronnen.

In de hedendaagse filosofie heeft onder andere Philippe van Parijs het basisinkomen krachtig verdedigd. Zijn centrale idee is *echte vrijheid*. Niet alleen vrijheid van dwang, maar vrijheid om je leven daadwerkelijk vorm te geven. Volgens van Parijs moet een rechtvaardige samenleving mensen niet alleen beschermen tegen onderdrukking, maar ook een minimale economische basis geven. Een basisinkomen biedt precies dat. Met een startpunt, een vangnet en een fundament. Van Parijs noemt het soms *Real freedom for all*.

Een van de vreemdste kenmerken van moderne economie is wat we wél en niet waarderen. Veel werk dat essentieel is voor de samenleving wordt niet betaald. Mantelzorg, opvoeding, vrijwilligerswerk en gemeenschapswerk. Toch zijn deze activiteiten cruciaal. Een basisinkomen erkent dat waarde niet alleen wordt gecreëerd in

betaalde arbeid. Het geeft mensen de ruimte om tijd te besteden aan activiteiten die maatschappelijk belangrijk zijn, ook als de markt daar geen prijs aan hangt.

Het huidige sociale systeem is vaak gebouwd op wantrouwen. Uitkeringen gaan gepaard met controles, verplichtingen, sancties en administratieve bewijzen. De impliciete aanname is dat mensen alleen werken of bijdragen wanneer ze daartoe gedwongen worden. Een basisinkomen draait dat om. Het systeem begint met vertrouwen. Iedereen krijgt hetzelfde fundament. Wat mensen daarna doen met hun leven, is grotendeels hun eigen keuze. Deze verschuiving van wantrouwen naar vertrouwen is misschien wel de meest radicale verandering.

Armoede is niet alleen een gebrek aan geld. Het is vaak ook een gebrek aan controle over het eigen leven. Wanneer mensen voortdurend afhankelijk zijn van regels en goedkeuring van instanties, kan dat hun gevoel van waardigheid aantasten. Een basisinkomen verandert deze relatie. Het is geen gunst. Geen tijdelijke hulp. Geen beloning voor goed gedrag. Het is een recht. Net zoals stemrecht. Net zoals onderwijs. Net zoals rechtsbescherming.

De morele vraag van de 21e eeuw

In een wereld met enorme productiviteit en technologische vooruitgang rijst een fundamentele vraag. Moet bestaanszekerheid afhankelijk blijven van betaalde arbeid? Of kan een samenleving besluiten dat iedereen recht heeft op een basis, simpelweg omdat hij deel uitmaakt van die samenleving? Het basisinkomen is één antwoord op die vraag. Niet het enige mogelijke antwoord. Maar wel een antwoord dat economische efficiëntie combineert met morele eenvoud.

Slotgedachte van dit hoofdstuk

De discussie over een basisinkomen gaat uiteindelijk niet alleen over geld. Het gaat over het soort samenleving dat we willen zijn. Een samenleving waarin bestaanszekerheid moet worden verdiend of een samenleving waarin bestaanszekerheid het beginpunt is.

Epiloog

Het beginpunt van zekerheid

Tien jaar geleden leek het idee absurd. €1500 per maand voor iedereen. Geen voorwaarden.

Geen formulieren. Geen controles op wie het verdient. Voor veel mensen voelde het als een breuk met alles wat ze dachten te weten over werk, verantwoordelijkheid en rechtvaardigheid. Vandaag voelt het bijna vanzelfsprekend. Niet omdat het perfect is. Maar omdat het simpel is.

Voordat het basisinkomen werd ingevoerd, leefden miljoenen mensen met een stille vorm van angst. Niet de angst voor oorlog of rampen. Maar een subtielere, dagelijkse onzekerheid. Wat als mijn contract niet wordt verlengd? Wat als ik ziek word? Wat als ik een fout maak in een formulier? Wat als mijn toeslagen verdwijnen? Het waren geen uitzonderlijke vragen. Het waren gewone vragen. Te gewoon misschien. Zo gewoon dat een hele samenleving ze was gaan accepteren als onderdeel van het leven.

Toen het basisinkomen werd ingevoerd, veranderde er iets fundamenteels. Niet alleen in inkomens. Niet alleen in beleid. Maar in het gevoel van zekerheid. Voor het eerst wist iedereen in het land één ding zeker: er is een bodem. Niet een bodem van armoede. Maar een bodem van stabiliteit. Een punt waar niemand onder kan vallen.

Veel voorspellingen bleken verkeerd. De economie stortte niet in. Mensen stopten niet massaal met werken. De samenleving werd niet passief. Wat er wél gebeurde was subtieler. Mensen maakten andere keuzes. Niet altijd grotere keuzes. Maar vrijere keuzes. Een ouder ging één dag minder werken. Een werknemer startte een klein bedrijf. Een student durfde een studie te kiezen waar hij echt in geloofde. Vrijheid manifesteert zich zelden spectaculair. Vaak is het gewoon de mogelijkheid om een iets andere beslissing te nemen.

Het basisinkomen veranderde niet alleen hoe mensen werken. Het veranderde hoe mensen naar elkaar kijken. Wanneer bestaanszekerheid universeel is, verdwijnen sommige scheidslijnen. De vraag of iemand het wel verdient? verdwijnt langzaam uit het publieke debat. Iedereen begint op dezelfde bodem. Wat mensen daarna doen, blijft hun eigen verantwoordelijkheid. Het systeem werd eenvoudiger en ook menselijker.

De invoering van het basisinkomen leerde Nederland iets onverwachts. Niet alle complexe problemen hebben complexe oplossingen nodig. Soms kan eenvoud krachtiger zijn dan perfectie. Decennialang probeerde het sociale systeem armoede te

bestrijden met steeds meer regels, uitzonderingen en controles. Het basisinkomen koos een andere strategie. Begin met vertrouwen!

Geen enkele hervorming maakt een samenleving af. Nieuwe uitdagingen blijven bestaan. Technologische veranderingen. Klimaatvraagstukken. Vergrijzing. Het basisinkomen lost niet alles op. Maar het verandert wel het vertrekpunt. Wanneer mensen zekerheid hebben, reageren ze anders op verandering. Minder vanuit angst, meer vanuit mogelijkheden.

Misschien is dit wel de belangrijkste vraag die het basisinkomen stelt: wat betekent het eigenlijk om een rijk land te zijn? Is rijkdom alleen de totale waarde van wat een economie produceert? Of is rijkdom ook de mate waarin mensen zich veilig voelen om hun leven vorm te geven? Als dat laatste waar is, dan verandert het perspectief. Dan wordt bestaanszekerheid geen kostenpost. Maar een investering in vrijheid.

Elke samenleving rust op een impliciet contract. Een afspraak over wat burgers van elkaar mogen verwachten. Lang was die afspraak simpel: Wie werkt, verdient. Wie niet werkt, moet bewijzen waarom. Het basisinkomen introduceerde een andere gedachte. Iedereen hoort erbij. Iedereen heeft recht op een basis. Werk blijft belangrijk. Ondernemerschap blijft waardevol. Ambitie blijft bewonderenswaardig. Maar het recht om te bestaan staat niet langer ter discussie.

Misschien is het grootste misverstand over het basisinkomen dat het een eindpunt zou zijn. Alsof het de voltooiing van een politiek project is. In werkelijkheid is het eerder een begin. Een samenleving waarin mensen niet voortdurend bezig zijn met overleven, kan zich richten op andere vragen. Bijvoorbeeld hoe willen we werken? Hoe willen we zorgen? Hoe willen we samenleven? Die vragen zijn complexer dan een inkomensregeling. Maar ze worden makkelijker wanneer bestaanszekerheid geen strijd meer is.

Elke generatie krijgt de kans om haar samenleving een beetje opnieuw te ontwerpen. Soms gebeurt dat door revoluties. Soms door crises. En soms door een simpel idee dat langzaam volwassen wordt. Het idee dat niemand in een rijk land zonder bestaanszekerheid hoeft te leven, was ooit radicaal. Misschien zal een volgende generatie zich vooral afvragen waarom het zo lang heeft geduurd. Want uiteindelijk gaat het basisinkomen niet alleen over geld. Het gaat over iets fundamenteelers: de overtuiging dat een samenleving sterker wordt wanneer iedereen een stevige bodem heeft om op te staan.